

MANNRETTINDASKRIFSTOFA ÍSLANDS
ICELANDIC HUMAN RIGHTS CENTRE

Dómsmálaráðuneytið
Sölvhólsgrata 7
150 REYKJAVÍK

Reykjavík, 9. nóvember 2018.

Umsögn Mannréttindaskrifstofu Íslands um frumvarp til laga um breytingu á almennum hegningarlögum, nr. 19/1940, með síðari breytingum (þrenging ákvæðis um hatursorðræðu), þskj. 896, 543. mál.

Mannréttindaskrifstofu Íslands (MRSÍ) hefur borist til umsagnar frumvarp til laga um breytingu á almennum hegningarlögum, nr. 19/1940, með síðari breytingum (þrenging ákvæðis um hatursorðræðu). Með frumvarpinu er lagt til að gildissvið 233. gr. a hegningarlaga verði þrengt, að við ákvæðið verði bætt eftirfarandi: enda sé háttsemin til þess fallin að hvetja til eða kynda undir hatri, ofbeldi eða mismunun. Þannig á ákvæðið aðeins að taka til tjáningar sem felur í sér tiltekinn grófleika eða alvarleika.

MRSÍ veltir fyrir sér, ef flokka á þá tegund tjáningar sem ákvæði 233. gr. a tekur til, hvernig staðið skuli að slíku mati og hvort þörf er þessarar viðbótar við ákvæðið. Að mati MRSÍ er háttsemi skv. 233. gr. a alltaf til þess fallin að hvetja til eða kynda undir hatur, ofbeldi eða mismunun, og með því að skilyrða ákvæðið á þennan hátt má ætla að það verði til að flækja ákvæðið og gera erfiðara fyrir að fylgja brotum eftir með saksókn. Sú spurning vaknar og hvort þá þyrfti að sanna ásetning til þess að hvetja til/kynda undir hatri/ofbeldi/mismunun ofan á það að sanna að háttsemi skv. 233. gr. a hafi verið viðhöfð.

Í greinargerð með frumvarpsdrögunum er m.a. vísað til alþjóðasamninga og ýmissa tilmæla Evrópuráðsins hvað varðar hatursorðræðu og einnig til dómaframkvæmdar Mannréttindadómstóll Evrópu. Vísað er til þess að dómstóllinn hafi ítrekað tekið fram að skýra verði takmarkanir á tjáningarfrelsi þrengt og sýna fram á nauðsyn þeirra með sannfærandi hætti. Vísað er til þrenns konar skilyrða sem dómstóllinn setur fyrir takmörkunum á tjáningarfrelsi, en hið þriðja þeirra er að takmörkun á tjáningarfrelsi þurfi að vera nauðsynleg og samrýmast lýðræðishefðum – vera nauðsynleg í lýðræðislegu þjóðfélagi eins og þetta skilyrði er orðað í mannréttindasáttmála Evrópu.

Í greinargerðinni segir einnig að þetta þriðja skilyrði fyrir takmörkunum sé hið þýðingarmesta, enda reyni langoftast á það í framkvæmd. Til sérhverrar takmörkunar á tjáningarfrelsi skuli vera knýjandi samfélagsleg þörf (e. pressing social need).

MRSÍ tekur undir ofangreind sjónarmið og fellst á það að tjáningarfrelsi er einn af hornsteinum lýðræðislegs samfélags. Í tjáningarfrelsi felst rétturinn til þess að hafa skoðanir, taka við og skila áfram upplýsingum og hugmyndum ásamt því að láta skoðanir og hugsanir sínar í ljós á einn eða annan hátt. Þessi réttur er einn og sér ákaflega mikilvægur en hann er einnig mikilvægur í samspiли við önnur réttindi. Það felast verulegir þjóðfélagslegir hagsmunir í því að frjáls umræða og opinber skoðanskipti fái að þrífast og gagnrýni á stjórnvöld veitir nauðsynlegt aðhald í lýðræðisríkjum.

MANNRETTINDASKRIFSTOFA ÍSLANDS
ICELANDIC HUMAN RIGHTS CENTRE

Tjáningarfrelsið er þó vandmeðfarið og getur frelsi eins til tjáningar og grundvallarréttur annarra skarast. Því hafa tjáningarfrelsi verið settar ákveðnar skordur vegna hagsmuna þessara einstaklinga eða þjóðfélagslegra hagsmuna. Í 2. mgr. 73. gr. stjórnarskrár Íslands segir að mönnum sé frjálst að láta í ljós hugsanir sínar en þeir skuli ábyrgjast þær fyrir dómi; þannig er gert ráð fyrir því að menn beri ábyrgð á allri tjáningu sinni. Því er heimilt að takmarka tjáningarfrelsið eftir að tjáning hefur átt sér stað.

MRSÍ saknar þess að í frumvarpsdrögum er lítið vikið að skaðsemi hatursordræðu. Þess ber að geta að á meðan einstaklingur heldur hugsunum sínum fyrir sig, hafa þær ekki áhrif á neina aðra en hann, en um leið og hann setur hugsanir sínar í orð eða hrindir þeim í framkvæmd er líklegt að þær leiði til einhvers. Ávallt er því mikilvægt að taka orð alvarlega og hlusta eftir þeim því nauðsynlegt getur verið að bregðast við þegar orðin hætta að snúast um jákvæða tjáningu eða sköpun en fara þess í stað að níða niður og meiða aðra einstaklinga. Það sem gerir hatursordræðu sérstaka eru skilaboðin sem gerandinn sendir til þolenda um stöðu þeirra í þjóðfélaginu. Slíkt skerðir tjáningarfrelsi þeirra hópa sem fyrir verða, því ef óáreitt er látið að ausa megi hatri yfir þá sem þessum hópum tilheyra, þá er ekki að efa að þeir hiki við eða taki jafnvel ekki þátt í samfélagslegri umræðu eða segi sínar skoðanir. Þá tapast mikilvægar raddir í samfélaginu og sjónarmið sem taka ætti mið af.

Hatursordræða og annars konar áróður á sér stað í öllum samfélögum í mismiklum mæli og af mismiklu kappi. Hatursordræða hefur áhrif á og grefur undan rétti annarra til jafnréttis og þess að þurfa ekki að þola mismunun. Hatursordræða sem látin er óáreitt getur haft hrikalegar afleiðingar. Hún til að mynda elur á fordómum og það getur svo leitt til haturs. Slíkt hatur getur með tímanum grafið undan rótum samfélagsins og myndað gjá á milli hópa þess og leitt til samfélagsrofs. Má sem dæmi nefna Þýskaland nasismans og fyrrum Júgóslavíu þar sem fjölmiðlar stríðandi fylkinga jusu hatri yfir önnur þjóðarbrot sem ýtti undir stríðsátökin þar og leiddi til þeirra fjöldamórða sem framin voru. Fjöldi hatursvefsíðna (e. hate sites) hefur margfaldast á síðustu árum og hafa samskiptasíður líkt og Twitter og Facebook ýtt undir þá þróun. Fæstir gera sér grein fyrir að fáein orð á Facebook eða Twitter geta kveikt hugmynd eða sáð fræi í huga manns sem mögulega gengur þegar með einhverjar skaðvænlegar hugmyndir í kollinum. Slík orð eru jafnvel ekki talin gróf eða alvarleg en geta samt haft stórkostlegar afleiðingar.

Ordræða, líkt og svo margt annað í samfélaginu, kemst upp í vana. Við grípum ný orð á lofti og eftir stutta stund eru þau á hvers manns vörum. Og þegar breyta þarf viðhorfum samfélags, boðum og bönnum, eru orðin líka fyrst til þess. Að efla jafnrétti á meðal mannkyns og berjast gegn mismunun er grundvallarhugmynd mannréttinda.

MRSÍ hvetur til þess að tillit verði tekið til skaðsemi hatursordræðu við fyrirhugaðar takmarkanir á úrræðum brotþola, svo sem þeim sem felast í ákvæði 233. gr. a í hegningarlögum nr. 19/1940.

Virðingarfyllt,
f.h. Mannréttindaskrifstofu Íslands

Margrét Steinarsdóttir
framkvæmdastjóri